

SİVİL İTAATSİZLİK

Ecz.Oktay Demirkan

“İnsanları haksız yere hapse atan bir hükümette, dürüst bir adamın yeri hapistir.”

Henry D. Thoreau

Sivil itaatsizlik; “Hukuk devleti idesinin içerdiği üstün değerler uğruna, kamuya açık ve yasaya aykırı olarak gerçekleştirilen, bu sırada üçüncü kişilerin daha üstün bir hakkını çiğnemeyen, barışçıl bir protesto eylemidir.” Sivil itaatsizlik her şeyden önce bir “siyasi ifade” biçimidir. Kişi, bireysel ya da kitlesel bir davranışla, kural dışı protesto yürüyüşü, açlık grevi yapabilir, işgal eylemine katılabilir, bir parktaki ağaçların kesilmesine karşı çıkabilir, ya da gecekondu yıkımına gelen dozerlerin önüne çıkarak pasif direniş gösterebilir. Demokratik hukuk devletinde, siyasi ifadeler ya sistemle bütünleşir, korunur, kurum-sallaşır, ya da sistem dışında bırakılır, yasaklanır. Bu kritik çizgiyi belirleyen faktör, her şeyden önce siyasi ifadeye yüklenen “şiddet” unsurudur. Sivil itaatsizlik, şiddet unsurunu taşımayan bir muhalefet tipi, ya da siyasi ifade biçimi olduğu ölçüde sistemin içinde kalan, ama yeni hukuk devleti anlayışında birey olmanın bir ifadesi olarak düşünülmektedir.

Sivil İtaatsizliğin Unsurları

- * Yasaya aykırılık,
- * Şiddet içermeme,
- * Kamuya açık oluş,
- * Hukuk devleti düşüncesine dayalı bir siyasi-etik yönelim,
- * Çiğnenen hukuk normunun yaptırımına katılma ve katlanma tutumudur.

Henry David Thoreau

Natüralist yazar ve ilk çevrecilerden olan Henry David Thoreau (1817-1862) için doğa, inancının bir parçasıydı. Thoreau bu amaçla, 1845 yılının ilkbaharında Walden gölünün kıyısına bir kulübe yaptı. Burada doğayı gözlemledi, çiftçilik yaptı, gözlemlerini ve düşüncelerini bir günlüğe kaydetti. Doğal dünyada yaşamını sürdürürken bilinçli olarak yaşamayı hayatın sadece temel ihtiyaçlarını dikkate almayı ve hayatın öğretmesi gerekeni öğren-

meyi arzuladı. Günlük yaşamından kesitlerle beraber insanın varoluş gerçeği, toplum, devlet ve diğer konular üzerine düşüncelerini açık ve net bir bilgelikle kaleme aldı.

Thoreau yalnız başına bir hayat yaşamıyordu. Her gün ziyaretçileri vardı ve yürüyerek yakındaki kasabaya gidip geliyordu. 23 Temmuz 1846 günü Thoreau, ABD'nin Meksika'ya karşı yürüttüğü emperyalist savaş sırasında nüfus başına konulan 1 dolarlık vergiyi "ödediği 1 dolar, adam öldürmek üzere başka bir adam veya tüfek satın almaya yaramasın" gerekçesiyle vermeyi reddedince, bir gece hapis yattı. Kendisinden 14 yaş büyük olan ve bir çok özgürlükçü düşünceyi kendisiyle paylaşan Ralph Waldo Emerson telaşla arkadaşını görmek üzere onun hüccesine girdiğinde aralarında şöyle bir konuşmanın geçtiği anlatılır:

" - Henry, neden buradasın? "

" - Waldo sen neden burada değilsin? "

Olayın kısa öyküsü şöyledir:

Henry Amca günün birinde tamirciye bıraktığı ayakkabılarını almak üzerine Walden köyünden çıkıp, Concorde kasabasının yolunu tutmuştu. Sokakta yerel polis Sam Staples karşına dikildi ve Henry Amca'dan son bir kaç yıldır birikmiş olan "Kelle Vergisi" ni ödemesini istedi. "Paraya sıkışksan ben verebilirim vergini" dedi üstelik. Ne var ki Henry Amca bunun bir ilke sorunu olduğunu, vergi ödeyerek emperyalist ve köleci bir devletin işini kolaylaştırmaya hiç mi hiç niyeti olmadığını belirtti. Staples'ın "Ben ne yapabilirim ki" sızlanmasına cevabı da kesin oldu: "Olup bitenden hoşlanmıyorsan görevinden istifa et". Staples bu teklifi çok olumsuz karşılamış olmalı ki "Henry, vergini ödemezsen seni pek yakında içeri atmak zorunda kalacağım" dedi. Henry Amca da kendine güvenen tavrıyla: "Sen ne zaman istersen Sam" diye yanıtladı. Staples de bunun üzerine onu ceza evine kapattı, ancak beklenmeyen bir terslik oldu ve işgüzarın biri Henry Amca'nın vergi borcunu ödeyerek onun ertesi gün salıverilmesini sağladı. Henry Amca salıverilmesine çok bozulmuştu; çünkü vergi ödemeyi reddetmesinin amacı tutuklanıp içeri girmek ve böylece dik katleri emperyalizm ve kölelik karşıtı harekete çekmekti. Vergi borcunu kendisi ödemediği için ceza evinde kalmasının hakkı olduğunu söyledi Staples'e ve kendisi çıkmazsa zorla çıkartılacağı yanıtını alınca zorunlu olarak serbest kaldı. Dışarıya çıkınca ilk iş olarak tamirciden ayakkabısını aldı ve kasabadan iki mil uzaklıktaki bir tepeye attı kendini. Kendi deyişimiyle "Devletin hiç bir yerden görülmeyeceği" tepeye.

Thoreau'nun bu kısa hapis deneyimi "Sivil İtaatsizlik" denemesinin temel kaynağını oluşturacak ve ortaya "Sivil İtaatsizlik Manifestosu" çıkacaktı. Thoreau Sivil itaatsizlik manifestosuna meşhur bir deyişle başlıyor: "En iyi yönetim en az yönetendir.", "Yönetimin en iyi biçimi hiç yönetmeyen bir yönetimdir ve insanlar bunun için hazır oldukları zaman, sahip olacakları yönetim biçimi de bu olacaktır."

Manifestonun içerdiği temel düşünceler ise şunlardır:

- (1) Bir kimsenin ülkesinin yasasından daha yüce bir yasası vardır. Bu vicdanın yasasıdır, "içten gelen sés" in, "kozmosu kuşatan, birleştirici ruh"un yasası...
- (2) Kimileyin bu "yüce yasa" ile ülkenin yasası birbiri ile çatışır duruma geldiğinde kişinin ödevi "yüce yasa" ya uymak, ülkenin yasasına bile bile karşı gelmektir.
- (3) Kişi ülkenin yasasına bile bile karşı geliyorsa, bu eylemin bütün sonuçlarını göze almayı istiyor olmalıdır, hapisaneye kapatılmayı bile!
- (4) Oysa hapisaneye girmek sanıldığı kadar olumsuz bir edim değildir; bu durum iyi niyetli kişilerin dikkatini kötü yasaya çekmeye yarayacak, bu yasanın kaldırılması sonucuna katkıda bulunacaktır. Ya da yeterince kişi hapisaneye kapatılırsa, edimleri devlet mekanizmasını işlemez kılmayı, dolayısıyla kötü yasayı uygulanamaz duruma getirmeyi sağlayacaktır.

Tarihte Sivil İtaatsizlikler

Thoreau'nun 1800'lerde kaleme aldığı "Sivil İtaatsizlik" kitabının yeniden gün ışığına çıkmasında asıl onur payı 1900'lerde İngiltere'de, Oxford Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi görmekte olan genç bir Hindu öğrenciye verilmelidir, Mahatma Gandhi'ye... Bir arkadaşı vasıtası ile tanıdığı Thoreau'nun yazdığı ne varsa (eline geçenlerin) hepsini okudu. Gandhi kullandığı teknikleri yalnızca yönetimin haksızlık dolu yasalarına değil, eşit ölçüde haksızlık dolu kimi din buyruklarına da yöneltmişti. Hinduluktaki toplum yapısı kast sistemi üzerine kuruluydu. En aşağı, aynı zamanda en kalabalık öbek "paryalar"dı. Din buyruklarının kim bilir kaç kez kendi zararlarına işlediğine tanık olmuşlardı.

Gandhi'nin sivil itaatsizlik eylemlerinden en çarpıcı bir örnek şöyledir: Çoğu Hint köyü için tek su kaynağı köyün ortasında bulunan kuyudur. Kuyuyu yüksek kattan Hindular kullandığı için aşağı kattan olan paryaların kuyuya yaklaşması yasaktır. Su ihtiyaçlarını kullanmanın yasak olmadığı çaylardan, su birikintilerinden karşılamaya zorlanırlar. Hindistan'ın aşırı nüfus artışı nedeniyle bu su kaynaklarının tümü iyice kirlenmiş durumdaydı. Bu kастakiler, tam da deyime uyar biçimde "sinek gibi ölüyordu." Gandhi, din buyruklarının insanlık dışı oluşu konusundaki karşı çıkmalarına kimsenin aldırış etmediğini görünce, bu kастakileri kuyunun başına götürüp onlarla birlikte testilerine su doldurdu. Polise din yasalarının uygulanması buyurulmuş idi. Başlangıçta direnişçilere acımasızca saldırdılar. Pasif direnişçilere karşı uygulanan şiddetten tiksilmeye başlamış olan yöre polisi yasaları uygulamayı reddedince, Himalaya Dağları sınırındaki, kan dökücülüğü ile ünlü bir oymaktan devşirilmiş olan özel askeri polis göreve çağrıldı. Ama sonuçta onlar da aşağı kастakilerin bu yiğitçe, umutsuz çabasına duygudaşlık etmeye başladıklarından şiddet eylemlerini

sürdürmeye karşı çıktılar. Yasalar işlemez duruma geldi, Paryalar köy kuyularını kullanma hakkı kazandılar. Kazanan Gandhi'nin Thoreaucu sivil itaatsizliği idi.

Sivil itaatsizlik konusunda bir kaç örnek de Danimarka'dan verilebilir: Thoreau bugün Danimarka'da gerçek bir halk kahramanıdır. Ne diye mi? "Sivil itaatsizlik" İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi istilasına karşı oluşturulan direniş hareketince bir cephanesi gibi kullanılmıştır da ondan! Naziler daha sonraki uygulamalar için Yahudileri kolayca ayırt edebilmek amacıyla, tüm Yahudilerden giysilerinin sırtında büyücek altı uçlu sarı bir yıldız bulundurmalarını isteyen bir yasa çıkarttıklarından, Danimarka'da kim var kim yoksa, Yahudi olsun olmasın, hatta aralarında Kral Christian da olmak üzere sırtlarında sarı yıldızlarla sokaklarda boy gösterdiler. Yasanın uygulanması imkansızlaştı.

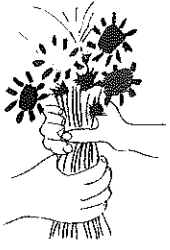
Kral buna benzer sayısız eyleme katılınca, Naziler kendilerini misilleme yapmak zorunda gördüler. Ama Kral'ı ortadan kaldırmak yoluna gidemediler, Kral'ı sarayda tutup, çok hasta olduğunu bildirme yolunu seçtiler. Gel gelelim Danimarka Halkı bunu yutmadı, ülkenin dört yanındaki yurttaşlar bunu "çiçeklerle dile getirmeye" karar verdiler. Yörelereindeki çiçekçilere gidip Kral' a gönderilmek üzere buketler ısmarladılar -bundan daha zararsız ne olabilirdi ki ?. Peki sonuç ne oldu dersiniz? Başkent Kopenhag'a giden bütün yollar, kentteki bütün sokaklar kısa sürede krala çiçek taşıyıp duran çiçekçilerle kaplandı. Trafik işlemez, günlük işler yapılamaz duruma geldi. Neredeyse kentin tümü paydos etti. Yine de insanların çiçek taşıdıkları için cezalandırılmayacakları açıldı. Naziler kralın ansızın, mucizevi bir şekilde iyileştiğini duyurmak, geri kalan işgal yıllarında da krala kendi ülkesinde tam bir özgürlük vermek zorunda kaldılar.

Sırada Rahip Martin Luther King var. Bütün dünyada Güney' deki insan hakları mücadelesinin tartışmasız önderi olarak görülen King, kendi yaşam öyküsünü anlattığı "Özgürlüğe Adım Adım" da şöyle söylüyor:

" - Thoreau' nun denemesini ilk kez öğrencilik yıllarımda okudum. Kötü bir sistemle işbirliğini reddetme düşüncesi ile büyülenmiş bir durumda, bu yazıyı defalarca okumaktan kendimi alamadım."

Ardından Montgomery, Alabama'da ırk ayrımına göre düzenlenmiş otobüslere binmeme amacıyla düzenlediği eylemlerden söz ederken şunu söylüyor: " -Kötülüğü pasifçe kabullenen kişi, onun kalıcılaşması için uğraşan kişi kadar gömülmüştür kötülüğün içine. Kötülüğe karşı durmayı denemeksizin onu kabullenen kişi gerçekte kötülükle işbirliği içindedir. - Kulağımda hep bu sözleri duyuyordum"

Demokrasi ve Hukuk Devleti Olma İlkesi

20. yüzyılın kilit kavramı 'demokrasi', her türlü sorunu çözen bir araç olarak algılanmakla birlikte kavramın kendi içinde barındırdığı açmazlar nedeniyle birçok siyasal tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Bu açmazlardan en çok tartışılanı ise demokratik toplumların unsurlarından biri olan 'hukuk devleti olma ilkesi' dir. Hukuk devleti; yasa yapıcıları ve uygulayıcıları da dahil olmak üzere, devletin tüm organlarının ve vatandaşlarının hukuk kurallarına uyma yükümlülüğünün olduğu ve bunun yargısal denetime tabi olduğu düzenlerdir. Bu düzenlerde birey olmak, vatandaş olmak önemlidir ve bireyler bundan doğan hakları kullanabildikleri, yükümlülükleri yerine getirebildikleri ölçüde bireylerdir. Böyle bir toplumda devlet, meşruluğunun ve devamının, onu oluşturan bireylerin istekleri ve seçimleri doğrultusunda hareket etmesine bağlı olduğunun bilincindedir. Bu noktada, bireyin iktidarın keyfilğini engelleyebileceği ve haklarını savunabileceği yollar ortaya çıkmaktadır.

Siyaset teorisinde ünlü düşünür John Locke' tan bu yana, yönetimin günden güne kötüleşmesi, diktalaşması karşısında ona bağlı kalmayı reddetme, ona karşı direnme, başkaldırma hakkı vardır. Fakat yönetimin hizmetindeki ya da kontrolündeki birey, başkaldırma hakkını kullanmayı, hatta bu hakkın varlığını dahi unutmuştur.

Bu tür insanların çoğunluğu oluşturduğu dikkate alınacak olursa, yönetimin nasıl olup da keyfilğe sapabildiği kolaylıkla anlaşılır. Bu keyfilğe karşı olan azınlık etkin olmak istiyorsa, çoğunluğun kendi gibi düşünmesini beklemek yerine inandıklarına uygun hareket etmelidir. Aksi halde, azınlık olmaktan çıkar. Yapılması gereken, hükümete en iyi, en etkili olacak yolla tepkileri iletmektir. Bu yol ise özel alanlarda durumdan ne denli rahatsız olduğunun dile getirilmesi değil, kamusal alanda baskı grubu oluşturmak, etkili olmaya çalışmaktır. Baskı yollarından biri, belki de en önemlisi, 'sivil itaatsizlik' eylemleridir. Sivil itaatsizlik, haksız olduğu düşünülen bir uygulamaya karşı bütün yasal yollar tüketildikten sonra girilen ve o anki hukuk düzenince yasal olarak kabul edilmeyen eylemlerdir. Ancak yasa dışılığına karşın gizli olarak yürütülen eylemler değildir. Ateni, açık eylemlerdir. Eyleme katılanlar kimliklerini ve eylemlerini kamuoyundan gizlemezler. Eylemcilerin, söyledikleri ile eylemleri uyum içinde olmalıdır ve düzenlenen eylemlerin boyutları ve sonucu önceden hesaplanabilir olmalıdır .

Amaç temel ve aslında meşru bir hakkı, yasal olarak geçerli kılabilir. Böylece, yasal düzende, şiddete başvurmaksızın değişimin yolu açılmış olur. Bu tip eylemler asla sistemin bütününe karşı, sistemi değiştirme amaçlı değildir; amaçlanan, sistemdeki bir yanlışın düzeltilmesini sağlamaktır.

Eylemciler, eylemlerinin tüm sonuçlarını üstlenmekten kaçınmazlar; böylece, hem eylemlerinin meşruluk tabanı kuvvetlenir hem de kamuoyunun dikkatini daha fazla çekebilirler. Bu eylemler hiçbir zaman şiddete dayalı değildir. Pasif direniş biçimindedir.

Yönetim eylemlerini gerçekleştirmek için gerekli desteği halktan alır; bu, vergi vermek, oy kullanmak, askerlik hizmeti yapmak, memurluk yapmak gibi çoğu zaman halkın iradesi dışında katıldığı, gerçekleştirdiği eylemlerle mümkün olur. İşte Thoreau'nun direnişi tam da bu noktada başlar; yönetim desteğinizi istediğinde, eğer vicdanınız onaylamıyorsa, ona destek vermemelisiniz. Bunun bedellerinin ağır olacağı korkusu ile birçok insan hükümeti bu şekilde yadsıyamamaktadır. Unutulan, geri planda bırakılan ise doğrudur olur.

Vicdanımız bize doğru olanı gösterdiğinde onun sesine kulak verecek olursak, en şerefli davranışta bulunmuş oluruz. Şerefli, erdemli hareket etmenin bedelinin ağır olması ise erdemli olmamanın bedelinden daha ağırdır. 'Protesto etme hakkı', 'kanunlara karşı koyma ve başkaldırma hakkı', 'şiddet dışı gösteri' ve 'yürüyüş yapma özgürlüğü' gibi sivil itaatsizliğin eylemsel adımları ancak hukuk devleti ilkesinin özümsemişi uygulandığı demokratik toplumlarda gerçekleşebilir. Çünkü bu tip toplumlarda yasa uygulayıcılar da yasalarla bağlı olduklarından, şiddet içermeyen sivil itaatsizlik eylemlerine karşı şiddet içeren baskı politikaları uygulayamazlar. Bu şekilde eylemler, kamuoyunda yaratmak istediği etkiye ve de amacına ulaşabilmektedir.

Türkiye'de Durum

Hukuk devleti ilkesi olma zemininin eksikliği, Türkiye'de sivil itaatsizliğin yönetimin yanlış politikalarına karşı yeterli ölçüde bir direnme aracı olarak kullanılamamasına neden olmaktadır. Oysa, Türkiye'de vatandaşların şiddet içermeyen yolları kullanabilmesi, şiddetin kullanıldığı eylemleri de azaltacaktır. Bununla birlikte, bu tür eylemler Türkiye'de kısmen de olsa var olagelmıştır. Bu direniş biçiminin ilk örneği olarak Türkiye Öğretmen Sendikası'nın 1969 yılındaki öğretmen boykotunu gösterebiliriz.

Bunu sonraki yıllarda çeşitli işçi eylemleri izlemiştir. 'Düşünceye Özgürlük' adlı kitabın toplatılması, yazarlarının ve yayıncısının yargılanması üzerine 1995 Mart'ında 1080 kişinin imzasıyla kitap tekrar yayımlanmıştır. Bu sayede bu kişilerin tümü aynı suça imza atarak, büyük ses getiren bir direnişe geçmişlerdir.

Yine Susurluk skandalının ardından 'ışık söndürme' eylemlerini izleyen izinsiz yürüyüşlere katılarak, halkın büyük bölümü hükümetin yanlış politikalarına karşı olduklarını ifade edebilmiştir. Günümüzde hâlâ devam etmekte olan diğer bir direniş örneği ise kayıp yakınlarının bulunması için tüm yasal yolları kullanmalarına rağmen sonuç alamayanların ve

onları destekleyenlerin gerçekleştirdiği 'Cumartesi Anneleri' eylemleridir. Sonuç olarak, Türkiye'de gelişmekte olan sivil toplum ve demokrasi kültürü ve Anayasa' da var olan temel hakların pratiğe geçirilmesi ile bireylerin vatandaş olma kimliklerine sahip olması, hukuk devleti ilkesinin yerleşmesindeki öncelikli adımlardır. Bu ilkenin düzende yer alması ise 'demokrasinin' gerçek anlamını kazanmasını sağlar.

Sivil İtaatsizliği, Terörist ve Anarşik Eylemlerle Karşılaştırmamak Gerekiyor

Sivil itaatsizlik eylemlerini demokrasi kültürünün ta kendisidir diye tanımlayan Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Hayrettin Ökçesiz Sivil İtaatsizlik adlı kitabının 3. Baskısının yayınlanması nedeniyle yaptığı tanıtımda bakın neler söylüyor (7 Şubat 2002 Özgür Politika): "Sivil itaatsizliğin demokrasi kültürü içinde yer aldığına vurgu yapan Prof.Dr.Hayrettin Ökçesiz, "Sivil itaatsizliği, asla terörist ve anarşik eylemlerle karşılaştırmamak lazım" diye konuştu.

"Sivil İtaatsizlik" adlı kitabının 3.baskısı yayınlanan Prof.Dr.Hayrettin Ökçesiz, kitabına ilişkin bilgiler verdi. Sivil itaatsizliği, "Hukuk devleti idesinin içerdiği üstün değerler uğruna kamuya açık ve yasaya aykırı olarak gerçekleştirilen, bu sırada üçüncü kişilerin daha üstün bir hakkını çiğnemeyen barışçıl bir protesto edimidir" olarak açıklayan Prof.Dr.Ökçesiz, sivil itaatsizlik eylem tipleri bakımından Türkiye'nin zengin bir ülke olduğuna işaret etti. Türkiye'de kamuoyunun çok yaratıcı olduğuna dikkati çeken Prof.Dr.Ökçesiz, "Eczanelerin kepenk indirmesi, Başbakanın önüne yazar kasa atılması, Başbakanlığın veya Cumhurbaşkanlığı'nın önünde soyunulması, Bergama köylülerinin ve Cumartesi annelerinin eylemlerinin, sivil itaatsizlik eylemlerinden örnekler olduğunu" kaydetti. Prof.Dr.Ökçesiz, sivil itaatsizlik eylemlerinin bir itaatsizlik eylemleri olmakla beraber, sivil bir itaati mümkün kılabilecek bilinçlenme tarzı olduğunu belirtti.

Kadavra İtaati

"Mutlak itaat beklentisi, bir toplumda kadavra itaati doğurur" diyen Prof.Dr.Ökçesiz, bu davranış biçiminin, demokrasinin ve hukuk devletinin gelişimine en büyük engel teşkil ettiğine dikkati çekerek, şunları kaydetti: "Sivil itaatsizlik, bir kamu yararını öne çıkaran idare ve iletişim kurmak isteyen ve bu özelliğiyle idarenin körleşmesini engelleyen özgeci bir yurttaş eylemidir. Sivil itaatsizliği, asla terörist ve anarşik eylemlerle karşılaştırmamak gerekir. Sivil itaatsizlik, bir pasif direniş olarak da anlaşılmalıdır. Çünkü her pasif direniş bir sivil itaatsizlik değildir. Sivil itaatsizlik, hukuk devletini korumak ve geliştirmek ister. Oysa pasif direniş, her türlü amaçla gerçekleştirilebilir. Buna örnek olarak, din devleti kurmak amacıyla pasif direnişe girişmek, bir sivil itaatsizlik değildir. Sivil itaatsizlik,

sisteme ilişkin bir iletişim tarzıdır.” Sivil itaatsizliğin demokrasi kültürü içinde yer aldığına da değinen Prof.Dr.Ökçesiz, bir sivil itaatsizlik eyleminin hukuka uygunluğunu, hakimlerin belirleyeceğini belirtti.

Sivil İtaatsizlik Hakkı

Hayrettin Ökçesiz, yeni Medeni Kanun’ un 24. Maddesi’nin 2. fıkrasının, sivil itaatsizlik tanımına uygun bir meşruluk argümanı içerdiğini de ifade ederek, “Bu, dikkate değer bir yasa hükmüdür. Hukukçuların bunu irdelemesi gerekmektedir. Bu argümana dayanarak bir sivil itaatsizlik hakkından söz edilebilir. Memur eylemlerinde bir sivil itaatsizlik hakkını görebiliriz” diye konuştu. Yeni Medeni Kanun’ un 24. maddesinin 2. fıkrası şöyle formüle edilmiş: “Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üst nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.”

Kaynakça :

1. Şıpka Ş: “Sivil itaatsizlik makalesi ve Halden Gölü”. Kaktüs Yayınları.
2. Kılıçarslan İ: “ Sözbaşı” -
3. Harding W: “Sivil itaatsizliğe giriş”
4. Hergüllü M: “Hukuk ve sivil itaatsizlik”. Radikal 8 Mart 2001
5. Özel İ: “Waldo sen neden burada değilsin”.
6. Ökçesiz H: “Sivil İtaatsizlik” .

